

E-BOOKI W ZDALNYM DOSTĘPIE W BIBLIOTEKACH POLITECHNIK W POLSCE – WYBRANE OFERTY W CZASIE PANDEMII (LOCKDOWNU)

Wprowadzenie

Sposoby udostępniania i wyszukiwania e-booków w zdalnym dostępie mają bezprecedensowe znaczenie dla nauki, e-booki bowiem nieporównywalnie częściej niż ich wersje drukowane są wykorzystywane przez użytkowników (Kulczycki, 2013). Wygoda w korzystaniu z e-książek bez ograniczeń miejsca i czasu znaczenia szczególnego nabiera w okresie pandemii COVID-19 wywołanej groźnym wirusem, szybko rozprzestrzeniającym się w zglobalizowanym świecie. Ogłoszenie pandemii przez Międzynarodową Organizację Zdrowia 11 marca 2020 r. i obowiązywanie w kolejnych tygodniach lockdownu dla zabezpieczenia ochrony zdrowia publicznego, zmieniło rzeczywistość i to w sposób nagły oraz nieprzewidziany przez nikogo. Z dnia na dzień wprowadzone zostały nowe zasady funkcjonowania rozmaitych instytucji, m.in. uczelni, w tym bibliotek uczelnianych w Polsce i innych krajach w Europie, jak i tych położonych na różnych kontynentach. Pandemia koronawirusa, z którą walczy świat od 2020 r., jest czasem obowiązywania zdalnego kształcenia w zamkniętych uczelniach i przestrzegania przez społeczeństwa na całym świecie obostrzeń epidemicznych. W kontekście nowych warunków funkcjonowania, rozwoju nowoczesnych technologii, powszechnego dostępu do Internetu, dla użytkownika – studenta, słuchacza studiów podyplomowych, doktoranta, pracownika uczelni – niezbędny jest łatwy, zdalny dostęp do pełnego rozdziału książki oraz wieloaspektowe wyszukiwanie pełnego tekstu książki spoza komputerowej sieci akademickiej, „z domu”. Wszystko to sprawia, że biblioteki podejmują starania, aby zapewnić użytkownikom dostęp do archiwalnych oraz nowych e-booków, bez obecności czytelników w bibliotece.

¹ Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej.

W 2015 r. Katarzyna Materska, analizując bibliotekę akademicką jako element infrastruktury naukowej w cyfrowym świecie danych, informacji i wiedzy, stwierdziła: „Wydaje się, że analiza trendów współczesnej nauki na nowo może definiować zadania bibliotek akademickich, wychodząc poza dotychczasowe, standardowe działania. Mamy już biblioteki bez ścian, bez barier, biblioteki bez granic, a nawet biblioteki bez książek (Bibliotech – Wrocław), ale jednak trudno wyobrazić sobie bibliotekę bez użytkowników” (Materska, 2015, s. 67). Z kolei próbując odpowiedzieć na pytanie, co oznacza biblioteka bez użytkowników, Helena Olszewska zauważyła, że: „internet i zintegrowane systemy biblioteczne zmieniły w bibliotekach wszystko: metody gromadzenia, opracowania, szczególnie przeszukiwania, także udostępniania – a tak naprawdę – nie zmieniły nic [...] część bibliotek uczelnianych ogłasza dramatyczny spadek odwiedzin, a pozostali otwarcie stawiają tezę, że biblioteki będą istniały bez użytkowników” (Olszewska, 2015, s. 202-203).

Celem artykułu jest przybliżenie oferty e-booków wybranych zagranicznych dostawców polecanych przez biblioteki politechnik w Polsce (Politechniki Białostockiej, Politechniki Częstochowskiej, Politechniki Gdańskiej, Politechniki Koszalińskiej, Politechniki Krakowskiej, Politechniki Lubelskiej², Politechniki Łódzkiej, Politechniki Opolskiej, Politechniki Poznańskiej, Politechniki Rzeszowskiej, Politechniki Śląskiej, Politechniki Świętokrzyskiej, Politechniki Warszawskiej, Politechniki Wrocławskiej) w okresie pandemii po ogłoszeniu lockdownu. Uwzględniono zdalny dostęp do e-zasobów spoza akademickiej sieci komputerowej, bazy e-booków na licencjach krajowych oraz dostęp testowy do e-booków z podziałem na oferty dostawców ujętych w licencjach krajowych oraz dostawców polecanych przez największą liczbę bibliotek. Materiał źródłowy stanowiła analiza literatury przedmiotu w języku polskim i przegląd oferty e-booków w zdalnym dostępie na stronach WWW bibliotek wspomnianych wszystkich politechnik w Polsce. W poszczególnych bibliotekach wyszukiwano dostępność narzędzi proxy, VPN, HAN, dostęp testowy do e-booków. Próbowano także rozpoznać, z jakich ułatwień w dostępie do e-booków w licencjach krajowych mogą skorzystać użytkownicy w czasie pandemii. Strony bibliotek przeglądano w okresie od 11 marca do 25 maja 2020 r.

E-booki – licencje krajowe

E-booki należą do szczególnej kolekcji w bibliotekach uczelnianych. Ofertę wyróżnia zarówno zasób, jak i zdalny dostęp, który jest niejednokrotnie kluczowy przy wyborze oferty (Moskwa, 2012). Wśród atrybutów oferty Alicja Potocka wymienia m.in. łatwość przeglądania pełnych tekstów książek,

² Biblioteka Politechniki Lubelskiej działa pod nazwą Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej. W niniejszym artykule przyjęto nazwę Biblioteka Politechniki Lubelskiej.

tworzenie niezbędnych notatek, drukowanie rozdziałów bez ograniczenia do kilku stron, dostęp z komputerów domowych dla zarejestrowanych użytkowników, dostępność cytowań (Potocka, 2007). Przyglądając się trendom rozwojowym e-booków w bibliotekach politechnik w Polsce, łatwo zauważyć, że licencje krajowe, jak wiadomo całkowicie finansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (zob. też: Moskwa, 2012), są podstawowym sposobem pozyskiwania dostępu do płatnych e-kolekcji zagranicznych wydawców, niwelującym różnice w dostępie do światowej literatury pomiędzy dużymi a mniejszymi instytucjami naukowymi w kraju. Problem nabiera znaczenia szczególnie w kontekście zmian na rynku wydawniczym, gdy wydawcy czynią starania, aby publikowane przez nich e-booki były dostępne w elektronicznych bazach danych, a biblioteka stoi przed wyzwaniem ciągłego rozwoju oferty e-booków. Rozwój e-książek na licencjach krajowych, chociaż dostępnych tylko w bazie Springera, spośród dostawców baz Ebsco Publishing, Thomson Reuters, Elsevier od 2010 r. (Moskwa, 2012), czyli od początku wdrożenia tego typu licencji, nastąpił znacznie później w porównaniu do e-czasopism, lecz zmienia się w czasie na korzyść tych pierwszych. Przykładowo, powiększenie bazy danych Elsewiera o e-książki – 838 monografii wydanych w roku 2013 i 803 woluminy serii książkowych i poradników (handbooks) wydanych w latach 2011-2015, nastąpiło w połowie 2015 r., w następnym roku licencją krajową objęto kolejne monografie tego wydawcy wydane w roku 2014, a w 2018 r. e-książki Springera. Springer udostępnił ogółem ponad 100 tysięcy e-książek a Wiley 2450 e-książek wydanych w latach 2009 i 2015. Ostatnia umowa zawarta na lata 2019-2021 (<http://wbn.icm.edu.pl/licencje/>) obejmuje kolekcje e-booków w bazach danych firm Elsevier, Springer, Wiley i Ebsco. Zapisy w umowach licencyjnych z wydawcami regulują kontrolowanie procesu korzystania z e-zasobów i, jak podkreślają Aneta Drabek i Andrzej Koziara, „od samego początku w każdej licencji znaleźć można zapis dotyczący uprawnionego (autoryzowanego) użytkownika, autoryzowanego miejsca oraz autoryzowanego komputera” (Drabek, Koziara, 2005). Aribert Zbigniew Szarejko zauważa, że dla bezpiecznego kontrolowanego zdalnego dostępu do e-źródeł spoza komputerowej sieci akademickiej biblioteki wykorzystują serwer proxy, VPN (virtual private network) oraz oprogramowanie HAN (Hidden Automatic Navigator). HAN na przykład sprawdza zgodność danych wprowadzanych przy logowaniu przez czytelnika z danymi w systemach bibliotecznych typu: Aleph, Horizon/Symphony, VTLS, Prolib, Patron, Sowa, Mol Optivum (Szarejko, 2020, s. 2). Natomiast VPN „jest rodzajem bezpiecznego tunelu w Internecie. Celem tego rodzaju połączeń jest zapewnienie użytkownikom danej sieci korporacyjnej bezpiecznego (szyfrowanego) dostępu do zasobów sieci korporacyjnej z dowolnych lokalizacji geograficznych znajdujących się poza terenem korporacji [...]. Po zestawieniu tunelu użytkownik otrzymuje uczelnianą adresację IP i dalej ma wrażenie jakby znajdował się wewnątrz sieci uczelnianej [...]” (Politechnika

Tabela 1. Usługi zdalnego dostępu do e-zasobów przez narzędzia proxy, VPN, HAN w bibliotekach politechnik w czasie pandemii (lockdownu)

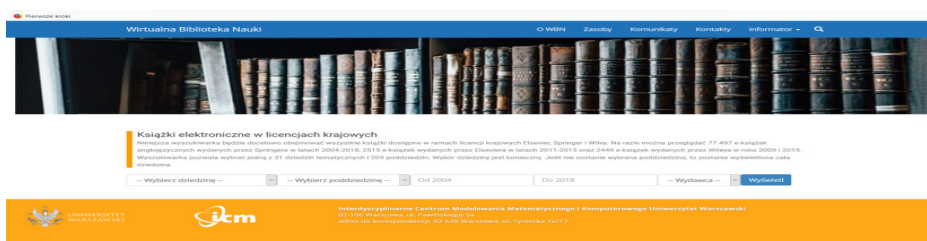
Nazwa narzędzia	Biblioteki politechnik
System HAN	7
Serwer proxy	4
Serwer VPN	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeglądu stron WWW bibliotek politechnik

Łódzka, 2020). Dostępność usługi zdalnego dostępu do e-zasobów, w tym do e-booków na licencjach krajowych i tych pozyskiwanych w inny sposób, poprzez narzędzia proxy, VPN, HAN w bibliotekach politechnik przedstawiono w tabeli 1.

Należy podkreślić w tym miejscu, że biblioteki w różnym czasie wdrażają mechanizmy zdalnego dostępu spoza komputerowej sieci akademickiej do e-zasobów (Potocka, 2008, s. 38), jak również, że część bibliotek już zmieniła przyjęte rozwiązania, m.in. serwer proxy od 2005 r. został zastąpiony przez system OneLog w Bibliotece Politechniki Wrocławskiej (Doliński, Moskwa, Urbańczyk, 2006), a w Bibliotece Politechniki Śląskiej system HAN zastąpił system VPN w kwietniu 2020 r. Z kolei, niektóre instytucje, jak Biblioteka Politechniki Łódzkiej, stosują dwa rozwiązania: HAN i VPN (Gajda, 2020). Istotne jest to, że dzięki nowoczesnej usłudze zdalnego dostępu „z domu” do e-zasobów czytelnik loguje się przy użyciu tych samych danych do różnych baz w dowolnym czasie (Portacha, Tonakiewicz, 2007, s. 79). Użytkownik musi posiadać aktywne konto w katalogu OPAC. W przypadku braku aktywacji konta bibliotecznego i potrzeby uzyskania zdalnego dostępu do e-zasobów może on zdalnie zresetować hasło poprzez system biblioteczny, o czym informuje m.in. Biblioteka Politechniki Warszawskiej dodatkowo w aktualnościach na stronie internetowej w czasie pandemii. Generalnie w trudnym okresie obostrzeń epidemicznych i obowiązywania lockdownu, biblioteki zdjęły ograniczenia blokujące konta użytkowników w katalogach OPAC wynikające z tytułu niezwrócenia w terminie wypożyczonych książek lub zalegania z płatnościami kar naliczonymi przez system, by ułatwić m.in. zdalny dostęp do e-zasobów „z domu”.

Dzięki staraniom środowiska bibliotek naukowych dostęp „z domu” do e-kolekcji na licencjach krajowych został uproszczony w skali kraju na czas pandemii, począwszy od kwietnia 2020 r. W odpowiedzi bowiem na pismo dyrektorów w sprawie rozszerzenia dostępu i zakresu zasobów naukowych wspomniane narzędzia proxy, VPN i HAN nie są wymagane przy logowaniu do baz Science Direct, Scopus (Elsevier), SpringerLink (Springer), Web of Science,

Il. 1. Wyszukiwarka i przeglądarka książek elektronicznych na licencjach krajowych. Źródło: Wirtualna Biblioteka Nauki. (2020). Książki elektroniczne na licencjach krajowych. Pobrane 11 maja 2020, z <https://wbn.icm.edu.pl/e-ksiazki/>

Wiley. Autoryzowani użytkownicy mogą zakładać indywidualne konta na serwerach wydawcy m.in. Elseviera bez konieczności rejestracji w sieci uczelnianej, zgodnie z komunikatem w sprawie indywidualnych kont użytkowników pozwalających na zdalny dostęp do zasobów spoza sieci akademickiej, zamieszczonym na stronie Wirtualnej Biblioteki Nauki (WBN) <https://wbn.icm.edu.pl/konta-osobiste-uzytownikow/>. Udostępniona również na stronie WBN ogólnodostępna wyszukiwarka i przeglądarka książek elektronicznych na licencjach krajowych (il. 1) zapewnia łatwy sposób wyszukiwania.

W ofercie dostępne są e-booki wydawców:

- Springera – 77497, opublikowane w latach 2004-2018;
- Elseviera – 2515, opublikowane w latach 2011-2015;
- Wileya – 2449, opublikowane w latach 2009, 2015.

Przy wyszukiwaniu obowiązkowy wybór jednej z 31 dziedzin i dowolny wybór jednej z 209 poddziedzin zapewniają zawężenie otrzymanych rezultatów wyszukiwania. Użytkownik może ograniczyć wyszukiwanie do jednego wydawcy (Elsevier, Springer, Wiley) lub kontynuować zintegrowane wyszukiwanie w trzech bazach. W przyszłości dodane będą do wyszukiwarki wszystkie e-książki udostępniane na licencjach krajowych, jak zapowiada Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM).

Nieujęta w wyszukiwarce oferta Ebsco, której zakup w ramach licencji krajowej dokonuje nie ICM, a Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe, zawiera e-booki w pełnotekstowych bazach, m.in.:

- Academic Search Ultimate – książki z zakresu m.in. astronomii, biomedycyny, inżynierii, literatury, matematyki;
- Business Source Ultimate – publikacje z zakresu biznesu;
- Health Source: Nursing. Academic Edition – głównie monografie z zakresu m.in.: nauk medycznych, ochrony zdrowia;
- Health Source Consumer Edition – zwłaszcza monografie z zakresu m.in. ochrony zdrowia, medycyny ogólnej, medycyny sportowej, chorób, takich jak m.in. rak, cukrzyca;

- MasterFILE Premier – przede wszystkim monografie i publikacje encyklopedyczne z zakresu m.in.: nauk społecznych, ochrony zdrowia, biznesu, edukacji;
- MasterFILE Reference eBook Subscription (dodatek do bazy MasterFile) – publikacje encyklopedyczne i słowniki z zakresu m.in. historii, literatury, genealogii, nauk medycznych, ścisłych, finansów, polityki, architektury, sportu.

Dostępne na platformie Ebsco host e-zasoby można przeszukiwać pod adresem search.ebscohost.com oraz m.in. za pomocą multiwyszukiwarki EbscoDiscovery Service (EDS). Biblioteki uczelniane stosują tego typu nowoczesne narzędzia różnych dostawców, niektóre z nich udostępniły multiwyszukiwarkę już w 2013 r. (Marcinek, 2013). Sposobem rozszerzenia e-booków polecanych przez biblioteki są dostępy testowe.

Dostępy testowe

Dostępy testowe odnoszą się do e-zasobów, e-serwisów, a nawet do e-narzędzi. Stąd pojawiły się w ofercie bibliotek dopiero w XXI w. Należą do czynności wykonywanych z reguły przed zakupem licencji na dany produkt. W dostępie testowym biblioteka oferuje bezpłatny dostęp do całej bazy/serwisu lub wybranej jednej lub kilku kolekcji w bazie/serwisie na ściśle określony czas. Zauważyć należy, że zarówno każda baza, jak i serwis mają swoją specyfikę, sposób wyszukiwania, prezentacji e-booków, zakres treściowy. Testowanie oferty pozwala ocenić jej wszystkie walory użytkowe i przydatność dla nauki w środowisku uczelni i podjąć decyzję o zakupie. Z punktu widzenia celowości i własności procesu testowania dla użytkownika istotne jest intuicyjne wyszukanie nowej oferty czasowo dostępnej w bibliotece i dostrzeżenie dostępów testowych na stronie biblioteki. Mogą to być bowiem dostępy testowe do e-zasobów, w których użytkownik znajdzie poszukiwane przez siebie książki, a biblioteka nie udostępni oferty po zakończeniu okresu testowania z powodu braku większego zainteresowania ofertą wśród innych użytkowników. Przydatność e-książek w testowanej bazie użytkownicy mogą wyrazić poprzez zgłaszanie interesujących pozycji zdalnie za pomocą formularza „Zaproponuj do e-zbiorów” dostępnego na stronach bibliotek od dawna (Potocka, 2007) i polecanego również w aktualnościach w czasie pandemii.

Wyszukane w okresie od 11 marca do 25 maja 2020 r. dostępy testowe zlokalizowano w różnych miejscach na stronach domowych bibliotek politechnik: na pierwszym miejscu (pozycji) wśród wiadomości na stronie, w aktualnościach, w wydzielonym miejscu na bazy testowane, poprzez zakładkę *e-zasoby*, odnośniki *bazy testowane* lub z frazą *dostęp testowy* odsyłające do testowanych baz na podstronie. W kilku różnych miejscach na stronie o dostęпах testowych informują nieliczne biblioteki.

Pośród dostawców udostępniających e-zasoby na licencji krajowej w czasie pandemii biblioteki politechnik skorzystały z dostępów testowych Ebsco i Elsewiera i zapewniły dostęp „z domu” do e-booków. Szczegółową ofertę przedstawiono w tabeli 2.

Nie jest zaskoczeniem udostępnienie e-booków wydawnictwa Harvard Business Press w bazie Ebsco w dostęпах testowych w większości bibliotek politechnik. Duże zainteresowanie bibliotek wynikało z faktu, że książki tego wydawcy po raz pierwszy dostępne w pełnym katalogu w formie subskrypcji były bezpłatnie udostępnione w dostępie testowym. Jest to baza atrakcyjna ze względu na nowe książki. Do walorów kolekcji zalicza się:

- niska cena jednostkowa e-booków składających się na całą e-kolekcję;
- aktualizacja bazy poprzez dodawanie nowych książek bez dodatkowych kosztów;
- profesjonalne opracowanie e-booków w rekordach bibliograficznych.

Tabela 2. Dostępny testowe do e-booków w ofercie Elsevier i Ebsco w bibliotekach politechnik w czasie pandemii (lockdownu)

Nazwa serwisu	Oferta	Biblioteki
EBSCO eBook Subscription Harvard Business Publishing Collection	Baza danych – pełna kolekcja ponad 600 e-booków w katalogu Harvard Business Press: monografie, nowo wydawane e-booki. Zakres: biznes, ekonomia, finanse, marketing, planowanie strategiczne, rozwój osobisty.	Biblioteka Politechnik: Białostockiej, Gdańskiej, Koszalińskiej, Krakowskiej, Lubelskiej, Łódzkiej, Opolskiej, Rzeszowskiej, Świętokrzyskiej, Warszawskiej, Wrocławskiej.
EBSCO Art & Architecture Source	Baza danych – ponad 200 e-booków w pełnym tekście, pełnotekstowe czasopisma, publikacje branżowe oraz obrazy, podkasty ze znaczących w świecie muzeów. Zakres: architektura, w tym projektowanie architektoniczne, sztuka użytkowa i komercyjna.	Biblioteka Politechnik: Łódzkiej, Poznańskiej, Świętokrzyskiej.
EBSCO Discovery Service Wyszukiwarka naukowa	Wyszukiwarka – zasoby elektroniczne, w tym e-booki dostępne w bibliotece i Internecie. Zakres: wielozdzinowy.	Biblioteka Politechniki Częstochowskiej.
Elsevier podręczniki	Baza danych – ponad 250 podręczników na platformie Science Direct. Zakres: wielozdzinowy.	Biblioteka Politechniki Wrocławskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeglądu stron WWW bibliotek politechnik

Bogata ofertę tytułową e-booków biblioteki zapewniły użytkownikom, testując także bazę Ebsco Art & Architecture Source i wyszukiwarke naukową Ebsco Discovery Service. W przypadku biblioteki testującej wyszukiwarke Ebsco użytkownicy uzyskali możliwość łatwego wyszukiwania poprzez jedno okno wyszukiwawcze zbiorów, w tym e-booków dostępnych w bibliotece, jak i tych w pełnym tekście płatnych i bezpłatnych w sieci. E-zasoby, w tym e-booki, w ofercie bibliotek, obok tych na licencjach krajowych, tworzą m.in.: zasoby obce pozyskane na zasadzie współpracy z wydawcą, autorem, wyszukiwane w sieci, polecane w dostępie testowym, kupowane oraz częściowo na własność. Wyszukiwanie przez multiwyszukiwarke do wyboru według hasła, autora, tytułu z ograniczeniem do książek, e-książek pozwala na zlokalizowanie rozdziału książki, pełnej książki dostępnych w BASE - Bielefeld Academic Search Engine największej na świecie wyszukiwarce naukowych dokumentów cyfrowych w wolnym dostępie, w repozytoriach: dziedzinowych, instytucjonalnych, ogólnokrajowych, na platformie Ibuk.pl, itp. Natomiast oferta Elseviera w zakresie podręczników wyróżnia się długim okresem – od 27 kwietnia do 31 sierpnia 2020 r. – bezpłatnego ich udostępnienia i ma

Tabela 3. Dostępy testowe do e-booków zagranicznych wydawców polecane przez największą liczbę bibliotek politechnik* w czasie pandemii (lockdownu)

Nazwa serwisu	Oferta	Biblioteki
Taylor & Francis eBooks	Baza danych – e-booki w całej ofercie na platformie Taylor & Francis w 70 kolekcjach. Zakres: nauki biomedyczne, fizyczne, inżynieryjne, przyrodnicze, socjologia, psychologia, finanse, matematyka, ekonomia.	Biblioteki Politechnik: Białostockiej, Gdańskiej, Lubelskiej, Poznańskiej, Świętokrzyskiej, Warszawskiej, Wrocławskiej.
De Gruyter – e-booki	Baza danych na platformie De Gruyter – e-booki znanych wydawców: Harvard University Press, University of Toronto Press, Columbia University Press wydane do 2016 r. Zakres: nauki przyrodnicze, społeczne, inżynieria, fizyka, informatyka, matematyka, medycyna.	Biblioteki Politechnik: Białostockiej, Gdańskiej, Poznańskiej, Świętokrzyskiej, Warszawskiej, Wrocławskiej.
MIT Press Direct	Baza danych ponad dwóch tysięcy e-booków. Zakres: architektura, inżynieria, nauki biomedyczne, społeczne, o środowisku, biznes.	Biblioteki Politechnik: Koszalińskiej, Lubelskiej, Łódzkiej, Poznańskiej, Warszawskiej.

* oferty wyszukane przy ograniczeniu ich występowania w co najmniej pięciu bibliotekach
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeglądu stron WWW bibliotek politechnik

na celu ułatwienie studentom i pracownikom uczelni zdalnego bezpiecznego dostępu do wiedzy w czasie pandemii.

Uwagę zwracają w czasie pandemii dostępy testowe do e-booków innych dostawców, tzn. tych nieujętych w licencjach krajowych (tab. 3).

Taylor & Francis nie daje możliwości pobierania rozdziałów książek, jak to ma miejsce w pozostałych bazach, lecz oferta wydaje się atrakcyjna ze względu na dostępność wszystkich e-booków na platformie tego wydawcy. Generalnie wszystkie trzy bazy zawierają e-booki z wielu różnych dziedzin (np. Taylor & Francis e-booki z zakresu: nauk biomedycznych, przyrodniczych, inżynierii, matematyki, socjologii, psychologii, fizyki, finansów, ekonomii; De Gruyter z zakresu: nauk przyrodniczych, społecznych, inżynierii, fizyki, matematyki, medycyny, informatyki; MIT Press Direct z zakresu: nauk biomedycznych, społecznych, architektury, inżynierii, biznesu, o środowisku). W bazach tych zauważa się bogatą ofertę e-booków.

Podsumowanie

Trudny czas pandemii, w szczególności lockdown ograniczający użytkowników w dostępie do zasobów naukowych na miejscu w bibliotece i uczelni, pokazał, jak istotne w udostępnianiu książek są e-booki zdalnie dostępne spoza komputerowej sieci akademickiej. Jak widać, narzędzia zdalnego dostępu do e-zasobów wcześniej wdrożone przez biblioteki politechnik oraz rozwiązania zastosowane w czasie pandemii uprościły użytkownikom dostęp „z domu” do e-booków. E-książki na licencjach krajowych są ciągle dostępne w ofertach wszystkich bibliotek. Z drugiej strony, przeglądając strony WWW bibliotek politechnik, można poznać różne oferty i zauważyć, że mechanizm zdalnego bezpiecznego dostępu „z domu” stosowany w instytucji daje możliwość udostępnienia użytkownikom baz e-booków w dostęпах testowych. Biblioteki politechnik uruchomiły czasowo zagraniczne bazy e-książek Ebsco, Elsevier oraz wyszukiwarkę Ebsco – spośród dostawców ujętych w licencjach krajowych. Natomiast najwięcej dostępow testowych wyszukano do e-booków w bazach Taylor & Francis, De Gruyter, MIT Press. Tak dobrana oferta e-booków w języku angielskim i polecanych przez wspomnianą testowaną wyszukiwarkę firmy Ebsco jest zgodna z potrzebami wszystkich wydziałów i jednostek poszczególnych uczelni. Z pewnością odpowiada to aktualnym trendom panującym w udostępnianiu e-zasobów.

Trendu rozwoju anglojęzycznych e-zasobów i zdalnego dostępu do wiedzy i informacji nie da się odwrócić. Dzieje się tak, dlatego że z jednej strony wiedza i informacja przekazywana w formie elektronicznej dynamicznie wzrasta w ofercie komercyjnej wydawców i w wolnym dostępie, z drugiej strony zdalny dostęp wpisał się w świat nauki i codzienność użytkowników. Oferty zapewniające dostęp „z domu” do e-booków w ściśle określonym cza-

sie są szczególnie istotne w okresach wymuszonego dystansu społecznego koniecznego dla ochrony zdrowia publicznego.

Zauważyć należy, że rozwój e-booków w zdalnym dostępie jest procesem, tak jak w przypadku zbiorów tradycyjnych, wymagającym wiedzy i współpracy w pozyskiwaniu i kształtowaniu oferty, przede wszystkim znajomości otoczenia, nowych realiów, w których istotne są nowe technologie (inaczej dzieli się wiedzą, inaczej wiedzę się dystrybuuje).

Bibliografia

- Doliński, K., Moskwa, K., Urbańczyk, B. (2006). Zdalny dostęp do elektronicznych źródeł informacji w środowisku akademickim. W: *Komputerowe wspomaganie badań naukowych. XIII Krajowa Konferencja KOWBAN'2006, Polanica Zdrój (Poland), 25-27 October 2006*. Pobrane 11 maja 2020, z <http://eprints.rclis.org/13762/>
- Drabek, A., Koziara, A. (2005). Zasady licencjonowania elektronicznych źródeł informacji naukowej a systemy ochrony sieci komputerowych. *Biuletyn EBIB*, 5(66): *Filtrowanie, kontrola i ochrona sieci*. Pobrane 11 maja 2020, z <http://www.ebib.pl/2005/66/drabek.php>
- Gajda, I. (2020). *Biblioteka w internecie - praca zdalna bibliotekarzy i czytelników Biblioteki Politechniki Łódzkiej w okresie zawieszenia zajęć w PL wywołanego zagrożeniem wirusem SARS-CoV-2* [prezentacja]. Pobrane 11 maja 2020, z https://www.ebsco.com/e/files/assets-blogs/EBSCO_praca_zdalna_BPLodz.pdf
- Kulczycki, E. (2013). *Rok po udostępnieniu w sieci mojej książki – kilka refleksji*. Pobrane 11 maja 2020, z http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/rok-po-udostepnieniu-w-sieci-mojej-ksiazki-kilka-refleksji/
- Marcinek, M. (2013). Zasoby polskich bibliotek w multiwyszukiwarkach i serwisach indeksujących publikacje naukowe. W: *Bibliograficzne bazy danych i ich rola w rozwoju nauki. II Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech, Poznań 17-19 kwietnia 2013*. Stowarzyszenie EBIB. Materiały Konferencyjne EBIB, 24. Pobrane 11 maja 2020, z <http://eprints.rclis.org/22542/1/marcinek.pdf>
- Materska, K. (2015). Biblioteka akademicka jako element infrastruktury naukowej w cyfrowym świecie danych, informacji i wiedzy. W: H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska (red.), *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu. V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14-16 września 2015*, (s. 53-68). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Moskwa, K. (2012). Wirtualna Biblioteka Nauki – wsparcie dostępu do światowej literatury naukowej. W: J. Zarzycki (red.), *Komputerowe wspomaganie badań naukowych XIX* (s. 329-340). Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe.
- Olszewska, H. (2015). Biblioteki bez użytkowników! Czyli co to znaczy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. W: H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska (red.), *Biblioteki bez użyt-*

kowników...? Diagnoza problemu. V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14-16 września 2015 (s. 201-209). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Politechnika Łódzka. (2020). *Uczelniane Centrum Informatyczne*. Pobrane 11 maja 2020, z <https://uci.p.lodz.pl/openvpn>

Portacha, A., Tonakiewicz, A. (2007). Źródła do badań nad wykorzystaniem zasobów bibliotecznych w oparciu o narzędzia statystyczne. W: M. Kocójowa (red.), *Przenikanie i rozpowszechnianie idei oraz doświadczeń: zagadnienia międzynarodowego bibliotekoznawstwa porównawczego*. ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, 4. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Uniwersytet Jagielloński (s. 74-82). Pobrane 11 maja 2020, z <https://docplayer.pl/5719148-Zrodla-do-badan-nad-wykorzystaniem-zasobow-bibliotecznych-w-oparciu-o-narzedzia-statystyczne.html>

Potocka, A. (2007). E-książki w bibliotece akademickiej: dostęp i promowanie zbiorów w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej. W: *Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy Polonijnych, Wrocław, 4-6 lipca 2007*. EBIB Materiały konferencyjne, 17. Pobrane 11 maja 2020, z <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat17/potocka.php>

Potocka, A. (2008). Zmiana polityki gromadzenia biblioteki wyższej uczelni technicznej w kontekście nowych potrzeb użytkowników na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników*. ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, 5. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Uniwersytet Jagielloński, (s. 34-41). Pobrane 11 maja 2020, z <https://core.ac.uk/download/pdf/11885231.pdf>

Szarejko, A.Z. (2020). HAN – Likwidujemy bariery dostępu do źródeł elektronicznych, zachowajmy kontrolę! *Biuletyn EBIB*, 2(191): *Nowe technologie dla bibliotekarzy i czytelników*. Pobrane 11 maja 2020, z <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/669>

Wirtualna Biblioteka Nauki. (2020). *Książki elektroniczne w licencjach krajowych*. Pobrane 11 maja 2020, z <https://wbn.icm.edu.pl/e-ksiazki/>

Urszula Knop

E-books in remote access in libraries of the Polish universities of technology – selected offers during a pandemic (lockdown)

Abstract

E-books have an established position in the network, their quantitative development in the form of scientific monographs, textbooks, dictionaries, encyclopaedic publications shows the dynamics of the scale of the project. They create collections supporting the scientific and didactic process of the university. The aim of the article is to present the offer of e-books of selected foreign suppliers recommended by the libraries of the Polish university of

technology during the pandemic (lockdown). Remote access outside the academic computer network, e-book databases in national licences and test accesses to e-books in offers from providers included in national licences and providers recommended by most libraries have been included. The time of the pandemic has shown the importance of remote access to e-books from outside the academic computer network: national remote access to e-books under national licenses has been facilitated, while test access to a wide range of e-books has been provided by Ebsco and Elsevier – among companies under national licenses, the largest number of other publishers have temporarily provided e-books by Taylor & Francis, De Gruyter and MIT.

Keywords: libraries, test accesses, e-books, universities of technology, remote access

Urszula Knop

E-booki w zdalnym dostępie w bibliotekach politechnik w Polsce – wybrane oferty w czasie pandemii (lockdownu)

Streszczenie

E-booki mają swoją ugruntowaną pozycję w sieci, ich rozwój ilościowy w postaci monografii naukowych, podręczników, słowników, publikacji encyklopedycznych pokazuje dynamikę skali przedsięwzięcia. Tworzą kolekcje wspierające proces naukowo-dydaktyczny uczelni. Celem artykułu jest przybliżenie oferty e-booków wybranych zagranicznych dostawców polecanych przez biblioteki politechnik w Polsce w okresie pandemii (lockdownu). Uwzględniono zdalny dostęp spoza akademickiej sieci komputerowej, bazy e-booków na licencjach krajowych i dostępy testowe do e-booków w ofertach dostawców ujętych w licencjach krajowych oraz dostawców polecanych przez biblioteki. Czas pandemii pokazał, jak ważny jest zdalny dostęp spoza akademickiej sieci komputerowej do e-booków: ułatwiono w skali kraju zdalny dostęp do e-zasobów na licencjach krajowych, w dostęпах testowych dostęp do bogatej oferty e-booków zapewniły Ebsco i Elsevier – spośród firm ujętych w licencjach krajowych, z pozostałych wydawców najwięcej bibliotek udostępniło czasowo e-booki Taylor & Francis, De Gruyter i MIT.

Słowa kluczowe: biblioteki, dostępy testowe, e-booki, politechniki, zdalny dostęp